Haber-İ Vâhid Akaid’de Delil Olur Mu?

HABER-İ VÂHİD AKAİD’DE DELİL OLUR MU?

Hüseyin AVNİ

اَعُوذُ بِاللهِ مِنَ اَلشَّيْطَانِ اَلرَّجِيمِ بِسمِ اللهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ وَالصَّلَاةُ وَالسَّلَامُ عَلَى سَيِّدِنَا مُحَمَّدٍ وَأَلِهِ اَجْمَعِينَ

Bu husus, bilhassa günümüzde , yeterince açıklık kazanması gereken bir hususdur.O yüzden,yazımızı, bir giriş, üç mesele ve bir netice çerçevesinde yazacağız:

Giriş ,bahsimizin nazikliği ve hususen günümüzdeki kullanılışının arka planı hakkındadır. **Birinci Mesele** , Haber-i vâhidin,yani mutevatir olmayan hadis rivayetinin delil olma ağırlığı var mıdır?Varsa,nedir? İlim mi ifade eder,zann mı?meselesidir. **İkinci mesele** ,Haber-i vâhid, akaidde muteber delil olur mu? olmaz mı? Bu mesele,icmai midir,değil midir.?Yani alimlerce üzerinde söz birliği edilmiş midir? edilmemiş midir?, hususudur. **Üçüncü Mesele** “Haber-i vâhid akaidde, delil olmaz” sözünü söyleyenler,bunu mutlak olarak mı,mukayyed olarak mı, yani sınırlandırmaya gitmeden mi,sınırlandırarak mı? Söylüyorlar, meselesidir. **Netice** ,bu sözü,üzerinde icma edilen ve mutlak, yani bütün inanç mevzularını içine alan bir hüküm olarak kabul edenlerin,bu kabulünün ucunun nereye varacağı ve ehli sünnet çizgisindeki gayretli müminlerin yapması gereken nedir? sorusuna aranan bir cevaptır. Tevfık, sadeceAllah’tandır.

GİRİŞ

Mütevatir olmayan hadislerin,yani Haber-i vâhidin akaidde delil olup olmayacağını,ilim adamlarının irdelemesi, ne kadar gerekli ve faydalı ise,kendini alim gösteren veya birilerince alim olarak gösterilen, satılmış, yahut kiralanmış, yahut ta gönüllü olarak sahibinin sesi olmuş işbirlikçi ve işbitirici cahillerin ağıza alması o ölçüde nazik ve tehlikelidir.Günümüzün beyni ve yüreği istilâ altında olan alim pozlarındaki cahillerinin,bu sözü dile dolamalarının, dev aynasındaki şu cücelerin, küfür otoritelerinin,mercekleriyle, kürre olarak gösterilen bu zerrelerin,alimlerin, şu sözünü canlarının açmak istedikleri her bir şer kapısı için maymuncuk olarak kullanmalarının arka planı nedir.?

Silahlar ve ilaçlar, Akıllı, reşit ve ehil kimselerce, yerinde kullanıldıklarında, lüzumlu ve faydalı iseler de, akılsızlar,çocuklar ve ehil olmayanların elinde lüzumsuzluğun da ötesinde kendine ve çevresine zarar ve felaket getiren bela ve musibetlerden başka bir şey değildirler.

İslam alimlerinin bir kısmının kitaplarında, “Haber-i vâhid” veya, “Ahad haberleri”, “Akaidde delil olmaz” veya “yeterli değildir”, veya “ müteber değildir.” gibi sözler geçer. Bu tür sözleri, sahiplerinin, onunla ne demek istediklerini bilir bilmez bir şekilde insanları sünnet çizgisinden uzaklaştırmak isteyen, veya neyin nereye varabileceğini hesap edemeyenlerin, canlarının istediği,nefsani isteklerinin arzuladığı, veya münasib düştüğünü zannettikleri yerlerde, olur olmaz bir biçimde kullandıklarını görmekteyiz. Şeytanın, nefsi emmarelerinin cehalet ve fırasetsizliğin mahkumu olan çeyrek akıllarını ve azgınlaşan hevalarını putlaştıran, nâ mutenahi derinlik ve enginlikte olan ölümsüz mutlak hakikatları kuş beyinlerine yerleştirmeye çalışan, çoğunlukla sahibinin sesi ve ırgatı olan günümüzün sünnetsiz badatçılarının her sıkıştıkları yerde can simidi gibi yapıştıkları her sıkıştırıldıklarında da kalkan olarak kullandıkları, bu “Kendisiyle batıl murad edilen (bir çok alime göre) hak söz” ün ne demek olduğunu, sünnet çizgisindeki, Rabbani alimlerin sözleriyle anlatmaya çalışacağım. İnşaellah.

Bu hususun iyice açığa çıkması gerekir.Zira, bidatçi sapıklar, “ **ahir zamanda İsa (a.s)’ın ineceği”** ,“ **Sihrin aslının olduğu** ” ve **“Yıldızların şeytanları kovaladığı i** ” gibi temel meselelere dair Kur’an ve sünnet haberlerinin ve Ehli sünnet’e ait ne kadar görüş varsa, bir çoğunun inkar ve iptalini hep bu esasa dayandırmaktadırlar.

BİRİNCİ MESELE

Mütevatir olmayan haberlerin,yani Haber-i vâhidin ilim bildirip bildirmemesi meselesine girmeden önce birkaç noktaya açıklık getirelim.

Birinci Nokta

İlim ,aksine ihtimali olmayan kesin bilgi demektir. Bu,öğrenilip kazanılmayla olursa **“Nazarî”** veya “ **İstidlali”** , kazanılmayla olmayıp,herkesin sahip olabileceği ilim ise, **“Zaruri”** ismini alır.Bu ilim,her iki kısmıyla da “ **Yakîn”** ,yani kesinlik bildirir.Bu tür ilim bildiren delile “ **Kati delil”** denir. Ayrıca zann mertebesinde olup ilim mertebesinde olmayan “istidlaller” yani “nazarla” da vardır.

İkinci Nokta

İlim olmayan,fakat doğru olma ihtimali doğru olmama ihtimalinden yüksek olan bilgilere, **Zann** denir.Bu tür bilgiyi ifade eden delillere, **Zannî delil** (Zann bildiren delil)denir.

Üçüncü Nokta

İslam alimlerinin dilindeki **Zann** ve **Zannî delil** , ğalip zann (ağırlıklı zann) ve bu ğalip zannı bildiren delil demektir.Şu zann ve zanni delil,aksine ihtimali çok az olan bir bilgi ve o bilgiyi bildiren delil demektir.

Dördüncü Nokta

İslam alimlerince, **ilm’** in yani kesin bilginin elde edilebileceği yerlerde,zanna ve zann bildiren delillere tutunulmaz. İlme,yani yakîni (kesin) bilgiye uymayacak zann ve zann bildiren delillerin hiçbir kıymeti yoktur. Bunların, ancak kati bilgileri destekleyecek ve açıklayacak seviyede kıymetleri vardır.

Beşinci Nokta

İslam alimlerinin,delil kabul ettikleri zannlar ve zann bildiren deliller vardır.Bunlar kesin bilginin bulunduğu ve elde edebileceği noktalarda değildir.Yani, yakîn ile mükellef kılındığımız noktalarda, **zann** ve **zanni deliller** muteber değildir. İslamca, **“uyulması kınanan”** zann, yakînin istendiği yerdeki, yakînsiz olan veya ona uymayan, bir de **şekk** ve **vehim** mertebesindeki zanndır.Yani,doğru olma ihtimali,doğru olmama ihtimaliyle aynı olan ve doğru olma ihtimali doğru olmama ihtimalinden az olan zanndır. Mantık ıstılahındaki **şekk** ve **vehim** ,İslam ıstılahındaki, **Fasid zann’** a (bozuk ve işe yaramayan zanna) dahildir.

Altıncı nokta

İslam alimlerinin dilindeki, **fasid** ve **batıl** olmayan zann’lar **“haktan hiçbir şey kazandırmayan zann** ”lar demek değildir. Nasıl öyle olur ki? Onlar hem bir taraftan, “ **içtihadın kaçınılmaz olduğu”** nu söyleyecekler ve içtihad edecekler, “ **içtihatlar zann bildirir** , **bu zanna müçtehitlerin kendilerinin ve avamın uyması vacibdir”** diyecekler, hem de diğer yandan bütün zannları batıl ve mezmum kabul edecekler. Böyle şey olmaz.

Mümkin midir ki **“Haber-i vâhid zann bildirir”** , **“Haber-i vâhidle amel etmek vacibtir”** ve **“zannların hepsi batıldır, haktan hiçbir şey kazandırmazlar.”** gibi sözleri aynı anda söyleyecekler. Bu gibi çelişkili tavrı, ancak,akılsız yahut çocuk,veya zır cahil,yahut da ard niyyetliler sergileyebilir.

Yedinci nokta

Mütevatir olmayan haberlerin zann bildirdiğini söyleyen alimlerin bir çoğuna göre bu zann, kıyasın bildirdiği zandan daha kuvvetlidir. Hatta,İslam alimlerinin ittifakı ile zayıf olan **Haber-i vâhid** , Hanefilerin ve Hanbelilerin bir çoğuna göre kıyastan önce gelir. İbn-i Hazm şöyle dedi: Ebû Hanife’nin bütün arkadaşları,onun mezhebinin, **“zayıf hadisin kıyastan ve reyden evla olduğu”** şeklindedir.[1]

Alimlerin sözünü ettikleri şu zann cahillerin zannettiği gibi bir zann olmayıp, çok küçük bile olsa, yanılma ve yanlış olma ihtimalinden dolayı kendine “zann” ismi verilen bir zanndır. Kesin bilgiye, ilme göre zanndır. Kesin bilgiye dayanmayan, ondan kalkarak varılmayan veya elle tutulabilir hiçbir mesnedi olmayan mücerred reye ve görüşe göre az kalsın vahiy mertebesinde yüce olan bir zanndır. İmam-ı Rabbani ne güzel demiş: **“Gökleri, arşa kıyaslarsak, çok aşağılarda kalır. Yere kıyaslarsak şaşırtacak yükseklikte olur.”**

Yani, naklî delillerden dayanağı olan, alimlerin bu “zannı”nı, “kesin bilgi”ye kıyaslarsak aşağılarda kalırsa da, delil ve dayanağı olmayan zanna kıyaslarsak, gök yüzünün yerden yüksekliği kadar ondan yükseklerde olur.

Sekizinci nokta

Ahad haberlerle **“amel etmek”** , zayıf olmadıkça sapık Mutezile alimlerinden Cübbai nin dışında ümmetin alimlerinin söz birliği (icması) ile farzdır. Cübbai’nin hilafı (icma’a karşı çıkışı) muhakkik alimlerce bu icma’a zarar vermez. Mütevatır olmayan haberlerin zann bildirdiğini söyleyenler de bu görüştedir.

Şimdi asıl meselemize gelebiliriz:

Mütevatır olmayan haber ilim mi bildirir zann mı? İslam alimlerinin bu hususta birkaç görüşü vardır;

1. Haber-i vâhid karineyle birlikte dahi olsa ilim bildirmez, zann bildirir. Bu, alimlerin çoğunun görüşüdür.

2. Bazı karinelerle haber-i vâhidler ilim bildirir. Bu görüşte olanlar da birkaç guruba ayrılırlar.

a) Meşhur olan Haber-i vâhidler **ilim** , olmayanlar **zann** bildirirler.

b) Ümmetin telakki bi’l-kabulünü (itirazsız ve istisnasız kabulünü) kazananlar **ilim** , diğerleri de **zann** bildirirler.

c) Buhari ve Müslimin beraberce rivayet ettikleri **ilim** , diğerleri (yani tenkit almayanları) de **zann** bildirir.

3 **. Haber-i vâhid karineli de olsa ilim değil zann bildirir”** , diyenlerin görüşü ile **“bir takım karinelerle ilim, o karineler olmazsa zann bildirir”** diyenlerin görüşlerindeki, ayrılık lafızdadır, manada değil. **“Karineli dahi olsa Haber-i vâhid ilim bildirmez”** diyenler **, “zaruri ilmi”** , “ **bildirir”** diyenler ise “ **istidlali ilmi”** kastetmişlerdir.[2]

4.Zayıf olmadıktan sonra haber-i vâhid ilim bildirir.

Şimdi yukarıdaki dört görüşü etraflıca anlatmaya çalışalım. Birinci görüş üzerinde durmayacağız Zira bu, alimlerin çoğunluğunun görüşü olup cahillerin anlayamadıkları bir görüştür. Kimin bu görüşte olduğunu uzun uzun anlatmak gerekmez.

Diğer görüşlere gelince.. Buhari ve Müslim’ce rivayet edilen ahad haberlerin ilim ifade edeceğini söyleyen hadis, fıkıh ve akaid alimlerinden bazısı şunlardır: Humeydi, İbn-i Tahir, Üstaz Ebû İshak, Şeyh Ebû Hamid, Kadı Ebû Tayyıb, talebesi Ebû İshak Şirazi, Şemsü’l-Eimme-i serahsi, Kadı Abdülvehhab, Ebû Ya’la, Ebû’l-Hattab, İbn-i Zağuni, İbn-i fûrek, İbn-i Nasr Abdürrahim, İbn-i Teymiyye, İbn-i Salah, İbn-i Kayyim, İbn-i kesir, İbn-i Hacer, Bulkînî, Suyuti. Bazı hadis alimlerine göre bu, Eş’ari akaid alimlerinin çoğunun, hadis alimlerinin ve selefin âmmesinin mezhebidir. İbn-i salah bu tür haber-i vâhidlerin nazari olan yakîn (kesin) ilmi ifade ettiğini ve kesin doğru olduğunu söylüyor.[3]

Bir takım karinelerle,haber-i vâhidin ilim bildireceğini İbn-i Subki de Cem’u-l Cevami’de seçiyor.[4]

İbn-u Humam et-Tahrir isimli kitabında şöyle diyor:

Seçilen görüş şudur:[5](haber-i vâhid habere, haber verene ve haber verilene. (Ş)) lazım olmayan (onlardan ayrılan) karinelerle, haber veren adaletli olmasa da bazen ilim ifade eder. Karine olmadığında ise etmez. Denilmiştir ki; eğer haberi veren adaletli ise karine yoksa da ilim ifade edebilir.(Lakin her adaletli kimsenin haberi için bu geçerli değil. Bu görüş bazı hadis alimlerinden rivayet edilmiştir.(Ş)) Ahmed b.Hanbelden yapılan bir rivayette adil olan her ravinin her haberi,(Karine olmasa da) ilim bildirir. Bu, **“her sahih rivayetin ilim bildireceği ”**, **“amelin vacib olması ilmi”** ile tevil edildiyse de, İbn-i Salahın, Buhari ve Müslim tarafından yapılan rivayetlerin doğruluğunun kesin olduğunun kabulüne dair her ne kadar zanndan doğsa da ümmetin icma’ını delil getirerek açıkça ifade etmesi, bu tevili iptal eder. Bu, masum bir zanndır.(ümmet yanlışta icma etmeyeceği için) (Fakih,ve hadisçi (Ş)) alimlerin çoğunluğu (karineli olsun olmasın) Haber-i vâhidin ilim bildirmeyeceği görüşündedir.(Teysir-ut-Tahrîr:3/76)

Ğumari, yukarıdaki yeri İbn-i Humam'dan naklettikten sonra şöyle diyor: Bu görüşü aynı zamanda İmamül Harameyn,Gazali,Râzi, Amidi, İbn-i Hacib, İbn-i Sübkî, Beydavi, Adud, Curcani ve İbn-i Hacer de seçmiştir ki, doğrusu da budur… Aksi görüşte olanların, tutunabilecekleri ve delil olarak ileri sürebilecekleri hiçbir şeyleri yoktur.Hatta buna muhalif olmak yanlışlığı biline biline yapılan bir karşı çıkıştır. (Ğumarî, Akidet-ü Ehl-il-İslam:50/51)

Bâcî, Haber-i vâhidi ümmet kabül ettiyse (ve ona ehlinden itiraz gelmediyse) onun ilim bildireceği görüşündedir.(İhkam'ul-Fusul:2/4/8)

İmam, Zahid-i Kevseri şöyle diyor: Haber-i ahad ilim bildirmez diyenler, bir topluluğun görüşüne uyan, (başka alimlerin görüşüne uymayan) haber-i ahadı kastetmiştir,yoksa ümmetin kabul ettiği ahad haberinin doğruluğunun kesinliğine inanılır.Nitekim Ebu'l-Muzaffer Semani "El-Kavâti'"da bunu açıkça ifade itti. Sehâvi Feth'ul-Muğıs'de, muhakkıklardan bir topluluktan, Haber-i vâhidin karineli olduğunda ilim ifade edeceğini anlattı.Hatta bir cemaatın, Buhari ve müslim'in ittifak ettikleri Haber-i vâhidin, tenkid edilenlerin dışındakilerin karinelerle olduklarından ilim ifade ettiğini söyledi. Gazali onlardandır.(Kevseri'nin sözü burda bitti).

Ğumari şöyle diyor:
Her çeşit (Sahih olan,ki kanaatimizce hasen de buna dahildir) haber-i vâhidin kesin ilim bildireceğini söyleyenlerden bazısı şunlardır: Ahmed b. Hanbel (Bir rivayette), Daud-i zahiri, Haris-i Muhasibi, Kerabisi, İbn-i Hazm. İbn-i Huveyzimendad, bunu İmam Malikten rivayet etti ve seçti. İbn-İ Sebbağ, bunu hadis alimlerinden bir topluluktan hikaye etti.

İbn-İ Hazm, en- Nebz'de (sh:21) uzun bir girişten sonra şöyle dedi:
Güvenilir ravinin, kendisi gibi güvenilir bir kimseden, Resülullah'a (5) dayandırarak verdiği haber, bütün râvileri, adaletlerinde söz birliği edilen, veya bazılarında itirazı geçersiz kimselerce itiraz edildiyse veya itiraz edilmeyecek bir şeyle kendilerine itiraz geldiyse bile, adaleti geçerli olan kimselerse, Allah katında hak olduğu hususunda kesindir. Kendisiyle hüküm vermenin doğruluğunu gerektiricidir. (23)
İbn-u Hazm,El-İhkamda (1/124) , "Kesin olarak subut buldu ki, adil bir kimsenin kendisi gibi adil birisinden Resülullah'a (5) ulaştırdığı haber haktır,kesindir, ilim ve ameli beraberce gerektirir." dedikten sonra, bu görüşü, Ahmed b. Hanbel, Davud-i-zahiri, Harıs-i Muhasibi ve Hüseyin Kerabisî'den nakletti.
Abdül aziz Buhari, Şerh-i Usul-i pezdevide şöyle dedi:
Hadis alimlerinin çoğu,hadis ve hadis usulu ilmi sahiblerince sahih olduğuna hükmedilen haberlerin ilm-i yakîni kaçınılmaz olarak gerektireceği görüşündedirler.(Ğumari'nin sözü burada bitti.)
İbn-u Kudame el- Makdisi, haber-i vâhidin ilim bildireceğini söyleyenlerin delillerini sıralarken şöyle diyor:
İşte bu yüzden, ümmet sıfat hadislerini rivayet etmekte ittifak etmiştir.Halbuki sıfat hadislerinde amel yoktur. Onların faydası ancak tasdiklerinin vacib oluşu ve onlardaki (mana)lara itikad etmektir.(Ravzat-un-Nazır:1/263)
Usul kitaplarından nakilleri çoğaltmak mümkün, lakin buna gerek yok.İlim ve insaf ehli olanlar ve samimi cahiller için bu kadarı yeterlidir. Hem, maksadımız delilleri her yönüyle münakaşa da değildir.
Allame Kevseri, dikkatlerimizi mühim bir başka noktaya çekiyor ve şöyle diyor:
Sonra, Haber-i ahad ile amel etmek (yani onun gereğini yapmak) ilim ifade eden kat'i delille sabittir.Nitekim bunu, Ebu-l- Hasen Kerhi ve Sem'ani el-Kavati da, Gazali, el-Mustasfa'da, Abdul Aziz Buhari Şerh-i Usul-i pezdevi'de açıkça ifade etmişlerdir.[6]
İtikad haber-i ahaddan da alınan kalble alakalı bir ameldir.Nitekim bu Fahrul İslam dan (Pezdeviden) geçmişti,Bu yüzden haber-i ahaddan itikat almayı inkar etmek, ahad haberle amel etmeyi gerektirecek ilim ifade eden kesin ilmi inkar etmek olur.
Vakia o ki, bir gurup, **"haber-i ahad ancak amel ifade eder** ", dediler ki, bu Cumhurun görüşüdür. Lakin kalbin itikadı amel cümlesindendir. Bir gurub da, " **kalbin itikadı, şartsız olarak ilmi ve ameli ifade eder"** dediler. İbn-i Hazm gibi. Bir gurub da, " **karinelerle beraber olduğunda ilmi ve ameli ifade eder"** dediler.Alimlerden hiç birinin görüşü, eğer iyi düşünse makale sahibi (şeltut)un[7] işine gelmez. Çünkiü, bütün alimler Haber-i vâhidin kalb ameli ifade edeceğinde müttefiktirler,ki o itikaddır. Haber-i vâhidin amel ifade etmesi kesindir. (Kevseri N.Abireh:112)
Kevseri, yine diyor ki;
Gerçek şu ki, " **haber-i ahad sadece amel ifade eder"** diyen organların ve kalbin amelini içine alan (geniş manada)ameli kastediyor ki, bu itikaddır. Nitekim Pezdevinin kendisi haber-i ahad bahsinin sonunda şöyle diyor;
Ahiret ahkamı hakkındaki ahada gelince, bunlardan bazıları meşhur, bazıları daha

aşağı mertebededir.Lakin bu, dediğimiz gibi bir tür ilim bildirir.Onda bir tür de amel vardır ki, bu, kalbi ona bağlamaktır.Zira, kalbi bağlamak bilmeye ve marifete üstün tutulmuştur.Halbuki kalbi bir şeye bağlamak o şeyi bilmenin zaruratından değildir.Allah teala " **Onu cocuklarını tanımakta oldukları gibi tanımaktadırlar** ." " **Kendileri onları kesin bilmelerine rağmen, onları bilerek inkar ettiler.** " buyurdu. O sebeble, nasıl bedenle amel etmek suretiyle imtihan sahih oluyorsa (kalbi) bağlamakla da ibtila sahih olur.(Kevseri .N.Abireh:108)

Şurada akla bir soru gelebilir. **"Haber-i vâhid amel bildirir"** sözünü, " **amel bedenle (organla) ve kalble yapılan amel diye ikiye ayrılır, dolayısıyla amelin içine itikad da girer"** şeklinde anlarsak, " **ilim ifade edenler"i** ne yapacağız, onlar itikad ifade etmez mi?

Cevaben deriz ki,kati deliller temel ve tali akidevi noktalarda, amel bildiren deliller de organla yapılan amelin yanında bir takım tali inanç sahalarında delil olur. Ortada çelişki yoktur.

İKİNCİ MESELE

"Haber-i vâhid akidede delil olur mu olmaz mı ? Bu mesele, üzerinde, alimlerce ittifak edilen bir mesele midir, değil midir?" meselesine gelince.. Bunu da birkaç faide ile izah edelim.

Birinci Faide

İlm-i Kelam kitaplarında **" Haber-i vâhid akaidde muteber delil olmaz"** diye bir söz geçer.Bu hüküm,Haber-i vâhidin **" ilim mi yoksa zan mı?"** yahud **" ilim mi amel mi"** bildireceğindeki ihtilafta, " **zann"** veya **" amel"** veyahud da, " **ilim"** tarafını seçmeye dayanıyor.

İkinci faide

Tabiidir ki,sahih olan haber-i ahadın ilim bildireceğini söyleyenler ile, ümmetin (avamı ve sapık alimleri müstesna) itirazsız kabulünü kazanma veya **Buhari** ve **Müslim'** ce ittifakla rivayet edilmiş olma,gibi, " **bir takım karineler ile ilim ifade eder"** diyenlerce, bu söz, çizdikleri dairede geçerli değildir.Halbuki sünnetsiz bidatçılar bu sözü, sanki üzerinde icma edilmiş mutlak bir sözmüş gibi dillerine dolayıp bidatlerine alet etmektedirler.

Üçüncü Faide

Bu hüküm tartışmalı bir hüküm olmanın yanında,cahillerce anlaşılmayan, ard niyyetli bilgi sahiplerince de bilmezden gelinen ve sünnet sarayının temellerini dinamitlemek isteyenlerin silah olarak her zaman kullana geldiği bir hükümdür.[8]

ÜÇÜNCÜ MESELE

Bu, **" âhad haberler akaid'de delil olmaz"** hükmü, sahiplerine göre mutlak mıdır? Yani bütün akide meselelerini içine alır mı?

Bu meseleyi de birkaç makamda ele alacağız.

Birinci makam

Bazı Kelam alimlerinin ifadelerinden, **mutlaklık** anlaşılıyorsa da,muhakkıklara göre bu kesinlikle yanlıştır.Bu hüküm asla **mutlak** değildir.Bütün akâid meselelerine şamil değildir.Aksini iddia etmek,akla ilme ve icma'a karşı çıkmaktır.Hatta, **"ahâd haberler"** zan bildirir,ilim bildirmez diyen alimlere göre de **"bunlar akâid'de delil olmaz"** görüşü akâid meselelerinin tamamı için geçerli değildir.Bazılarına hasdır.Halbuki, Müslümanları bilerek veya bilmeyerek sünnet çizgisinden uzaklaştırmak isteyen şu sünnetsizler,alimlerin bu sözünü sanki bütün alimlerin sözüymüş gibi anlayıp anlatmanın ötesinde bütün inanç meselelerine teşmil etmekle ayrı bir cehalet veya hıyanet sergilemektedirler.

İkinci Makam

" Peki zann ile akide sabit olur mu"? denilse, deriz ki, olur. Bu imanda zannı ve tereddüdü gerektirmez.Kişi, o zanni delilin haberine kesin inanır,olur biter.Nitekim allame **Kevseri** bu noktayı şöyle açıklıyor:

Mükellef olan kişi,inanç meselesinde işitmekte olduğu **Haber-i vâhid** 'e kesin inanırsa, ahirette onu kurtaracak imanı tamamlamış olur.Çünkü ondan istenen kesin inanmaktır.O kesin inanmanın hasıl oluşunun yolu ne olursa olsun ,(Yani, o kesin inanış,ister kati delile,isterse zann bildiren delile dayansın)[9]

Üçüncü Makam

İmam Kevseri diyor ki:

Şayet, (amel meselesi olmayıp iman meselesi olan) ğayb meselelerinde **Haber-i vâhide** itimad olmayaydı, Ümmetin hadis hafızları,bu hususlarla alakalı hadisleri toplayıp kitaplaştırmakla, oynayan kimseler olmuş olurlardı.Ve elbette akaid alimlerinin,kitaplarındaki ğayb meselelerinde, **"bu hususta masum (günahsız ve kusursuz) Nebi (s.a.v.) den sahih hadis gelmiştir.Bunu açık manasında anlamaya da (akli) imkansızlık yoktur"** derlerken dalga geçen kimseler olurlardı.[10]

İlimle itikad arasında telazum-i külli (her yönüyle birbirinin lazımı olma

yani ilim varsa itikad var,itikad varsa ilim var,diye bir şey) yoktur.Bazen ilimsiz itikad, bazen da itikad sız ilim bulunur.(Kevseri N.Abireh)

Dördüncü makam

Bazı akide mevzularının Haber-i vâhid ile olabileceğini bir çok alim bildirmiştir.

Allame Ğumari şöyle diyor:

(Şeltutun) " **ahad hadislere ğayb meselelerinde itimad edilmeyeceğinde icma olduğu"** nu iddia etmesi, önceki iddiasından daha açık yalan, daha görünür bir batıldır.Şayet, hususiyetle, azab tehdidi bahsinde, bu hükmü veren bir bölük fakihi bir yana koyarsak,dünyada bu görüşte olan hiçbir alim yoktur.Nerde kaldı icma' olsun.

Hatta, ulema ğayb ile alakalı,meselelerde itimadın, kitaba, sahih ve hasen sünnete olduğunda karar kıldılar.Nitekim onların bir çok kitabında da bu vardır.Beyhaki nin **el-Esma ves-Sıfat'ı** Kadı iyaz'ın **Eş-Şifası,** Hafız İbn-i Kesir in **el Bidaye ve'n-Nihayesi ,** Sehâvi'nin **el-İ'lan vet-Tevbih'i** gibi …..

Kemaleddin İbn-i Hümam, el-Müsayeresinde, " **kelam ilmi"** ni tarif ederken şöyle diyor:

Kelam, kişinin inanma vazifesiyle vazifeli olduğu, uhdesinde bulunan, İslam dinine ait inançları, delillerden (kesin) **ilim** ve bazılarında (da) **zann** olarak etraflıca bilmesidir.

Allah teâlâ'yı (zatını) ve zatı ile alakalı sıfatları bilmek gibi, **"ilmin farz olduğu yerleri** ", ve nübüvvetin bir takım şartları, yok edilenin tekrar nasıl hayata çevrileceği ve kabirdeki sual gibi, **"zannın yerinin belirlenmesi** " dıştandır. (ilmi kelamın tarifinden değildir.)[11]

Ubbî, Müslim şerhinin bir çok yerinde şöyle demiştir:

Zat ve Sıfatlarla alakalı olmayan inanç meselelerinde Haber-i vâhidlere tutunmak doğru olur.[12]

Allame Teftâzâni şöyle diyor:

Eğer **"itikadlar bahsinde zann bildiren delillere itibar edilmez** "sözü ile, **"ondan kesin itikad hasıl olmaz, kati hüküm doğru olmaz,"** denilmek istendi ise bunda tartışma yoktur. (gerçi bu hususta ulemanın bir çoğunun tartışması vardır. Ancak maksadımız allamenin sözünün burası üzerinde durmak değil, zannı nasıl anladığını göstermektir.) Eğer "bu hükme dair bir zann hasıl olmaz" denilmek istendi ise, bu asılsızlığı açık bir iddiadır.[13]

Şerhi Akaid'e, nefis bir şerh yazan Allame Hafız Muhammed Abdul Aziz Ferhadî, Teftazaninin **"akaidin bilinmesi, (akaid) delillerinin bilinmesinden sadır olur** " sözünü şerh ederken şöyle diyor: Akaidde zanna uymak kınanan bir şey olduğundan, Cumhur bu "delilleri", "kati deliller" olmakla kayıtlandırmıştır. Lakin, Cumhurun bu kabulünde iki nokta da iyi düşünmek lazım.

1. Bazen zan bildiren deliller bir araya toplanır ve hads (süratle intikal) vasıtası ile kesinlik ifade edebilirler.Böylece bu maksatla zann bildiren delillerin getirilmesi "zanna uymak" babından olmaz.

2 . Akaid (inançlar) iki kısımdır.Bir kısmı,mutlaka yakînin (kesinliğin) elde edilmesi gereken kısımdır.Allahın varlığı ve birliği gibi.Diğer kısmını zanni dir.Onda kesin bilginin elde edilmesi imkansızdır. "Peyğamberlerin meleklere üstünlüğü" gibi.Bu hususta zann (bildiren delil)e uymakta bir beis yoktur.çünkü İslam alimleri bu kısım delilleri akaid kitaplarına almak da icma' etmişlerdir.Bu yüzden, bazı kelamcıların,zanni delilleri itibardan düşürmeleri doğru değildir.[14]

En-Nibras sahibi , Teftazanin, "itikadiyyat babında zanna itibar edilmez" sözünü açıklarken şöyle diyor:

Bizce, " **itibar edilmez** "sözünü sınırlamasız söylemek, söz kaldırır.Zira İslam alimleri, zanni delilleri akaidlerinde zikrettiler.Selef,amelle alakalı olmamasına rağmen, ferd (ğarib haber)leri, mirac, kabir, cennet ve cehennem halleri mevzuunda naklede geldi. Eğer (selef) bunlara itikad etmeyeydi, bunları rivayet etmek, abes ve olup olmamaları bir olurdu. Bu ise batıldır.Aksine hak olan, kınanan (zanna tabi olma),fasid zan ve yakîn ile mükellef kılınmış olmaya rağmen istidlal ile yakînin mümkin olabileceği yerdeki zann dır.Allah'ın varlığı ve birliği, Nebi (a.s.)'ın doğruluğu gibi.Zanni delilin hükmündeki zann ise kınanan bir şey değildir. (Hatta ictihad gibi emredilen bir şeydir.) Bu bizim dediğimizi Ebû'l-Berekât Nesefi'nin (aşağıda getireceği) suali ve ona verdiği cevabı teyid etmektedir.

Sual şu: **Haber-i vâhid** yakîn (kesin inanç) ifade etmez.Takriri şudur: Ahiret hükümleri ilgili Ferd (ğarib) hadislerde sadece ilim vardır (amel yoktur). Nasıl olacak? (Bunlar yakin bildirmediği için inaç ifade etmiyorlarsa, zaten amel de bildirmiyorlar. Şu halde ne işe yararlar?).

Sonra buna şöyle cevab verdi: Kalbi o garib hadislere bağlamak bir tür ameldir.Zira akd (bağlamak) ilimden ayrı bir şeydir.Birinci olarak mukallid ilimsiz inanır.Çünkü ilim ya zaruri(kazanılmadan elde edilen) veya istidlalidir.(nazari,kazanılarak sahip olunan) mukallid de bu ikisi de yoktur.İkinci olarak inatçı kafirlerde ilim var ama inanç yoktur.[15]

Şarih yine,Teftazaninin “ **Bu mesele Resüllerin meleklere üstünlüğü zanni mesele olduğundan ve onda zanni delillerle yetinebileceğinde hiçbir gizlilik kapalılık yoktur”** sözünü izah ederken hülasa olarak şöyle diyor:

Allah Teala “ **şüphesiz zann haktan hiçbir şey kazandırmaz”** buyuruyor.Kelamcılar bu ayetle, “ **akaidde zannın mahzurlu olduğuna** ” delil getirmişlerdir.Derim ki, ayıplanan ve mahzurlu olan, yakîn istenen yerde yakîn ifade eden doğru nazarı elde etmekden üşenip geri durarak zann ile yetinmektir.Ancak, bir hükme dair zanni bir delil bulunursa, zanna göre ona itikad etmekte bir mahzur yoktur.Aksine, delile zıt olduğundan onun inkarı mahzurlu olur.[16]

İmam Allame Leknevi, Cürcani’nin, “ **zayıf hadislerin vaazlarda ve kıssalarda zayıf olduklarını açıklamadan rivayet edilebileceklerini ama Allah’ın sıfatlarında bunun caiz olmadığına** ” dair sözünü açıklarken şöyle diyor:

Eğer Allah ın sıfatlarından bir sıfata delalet eden,zayıf bir hadis bulunsa ve bu (sıfat) muteber (başka) bir delil ile sabit değilse o zayıf hadis muteber olmaz.[17]Zira Allah ın sıfatları ve isimlerinde itimad edilir delil olmadıkça,cüretkar davranılmaz.Çünki amel değil de akaid babındadırlar.Bunlara bütün dini akaid katılır.Bu yüzden akaid ancak, Sahih ve Hasen li-zatihi veya hasen li-ğayrihi hadislerle sabit olur.Nasıl olur da zayıf hadisler akaidde delil olur?.Alimler sahih bile olsa ahad haberlerin akaidde yetmeyeceğini açık açık söylediler.Yeterli olmayacakları ile anlatılmak istenen, kat’ıyyet bildirmeyecekleri bu yüzden insanların kesin inanmakla mükellef oldukları inançlar hususunda hiç bir şekilde geçerli olmayacaklarıdır.Yoksa, zann da bildirmeyecekleri ve akaidde hiçbir şekilde onlara kesinlikle itibar edilmeyeceği değil.Nitekim asrımızın adamları böyle vehmettiler.

Baksana, Kurtubi Nebi (a.s) in miraçta Rabbini görmesi meselesinde **“ mesele amelle alakalı mesele değildir ki onda zannî deliller ile yetinilsin .Bu mesele ancak itikadi meselelerdendir.Bu yüzden onda ancak kati delil yeterli olabilir** ” derken,Subkî, ona es-seyf-ul Meslül” ünde cevab verdi ve şöyle dedi:Bunda kesin ve mutevatir olma şartı yoktur.Aksine hadis,zahiren bile olsa sahih ve ahad rivayetlerden olunca bu hususta ona itimad etmek caiz olur.Zira bu, kesinlik şartı koşulan itikadlardan değildir.Üstelik biz bununla da mükellef değiliz.(Sübkinin sözü son buldu.)

Beşinci Makam

Seleften ve haleften birçok Hadis, Hasais, Tarih ve Akaid alimi,imanî mevzular olan Kiyamet Alametleri, Fiten ve Melahim, Kiyametin kopuşu halleri, Kabir halleri, kiyamet günü halleri,Cennet,Cehenem,Rüyetullah,Mizan, Havz,Haşr,Neşr,Hesab,Azab ve benzeri hususlarda yazdıkları nice başlı başına kitaplarda nice ahad haberleri rivayet ettiler.

İbn-i Mende’nin el-İman’ı, Lâlikai’nin es-Sünne’si İbn-i Ebi Asım’ın es-Sünne’si, Beyhakî’nin el-Ba’s ve’n-Nuşûr’u, ve el-Esma ve’s-Sıfat’ı, İbn-i Hüzeyme’nin et-Tevhid’i, (maksadım içindeki kendi görüşleri ve uyduruk rivayetler değildir.) Kurtûbî’nin et-Tezkire’si, İbn-i Receb’in Ehval-i Kubur’u, İbn-i Kesir’in Sıfat’ul-Cenne’si, en-Nihaye fi’l-Fiten ve’l-Melahim’i, İbn-i Kayyim’in er-Ruh’u, Hadi’l-Ervah’ı ve Kaside-i Nuniyye’si, İbn-i Ebi’l-İzz’in Şerh-i Akide-i Tahaviye’si, Suyuti’nin el-Buduru’s-Safîre’si, Şerh-u’s-Sudur’u ve Cem’u Ş-Şetît’i, Berzencî’nin el-İşâ’e’si, Kinnevcî’nin el-İzâ’e’si, Keşmirî’nin et-Tasrih’i, baştan sona, Kütüb-i Sitte, diğer Sahihler, Sünenler, Mu’cemler, Müsnedler ve diğerleri, Kıyamet alametleri, Kabir ve Ahiret halleri mevzularında binlerce hatta on binlerce Sahih ve Hasen ahad haberleri bulundurmaktadır. Bu rivayetlerin bilinen manada amelle de alakası yoktur. Bunun yanında bir de akide ile alakaları yoksa, bunlar boşuna ve eğlence olsun diye mi rivayet edildiler ve kitaplaştırıldılar?.

NETİCE

Kısacası, Haber-i vâhid akaidde kesin olarak delildir. Bu, İslam alimlerinin tamamının görüşüdür. "Haber-i vâhid akaidde delil olmaz” sözünün sahipleri, bunu sınırlı akide noktaları için söylemişlerdir. Allah (c.c) nın zatı ve sıfatları için hüküm ispat etmekte Haber-i vâhid delil olmazsa da, kat’i delillerle sabit olan hükümleri teyid , takviye ve tefsir olarak ve temel iman esaslarının isbatı dışındaki akide meselelerinde icma ile delildir. Ümmetin tefsir, hadis, fıkıh ve akaid kitaplarının bu hususlardaki hadislerle dolu olması söyledeğimizin kesin ve açık delilidir.

“Haber-i vâhid akaidde delil olmaz” sözünü günümüzde kullananların hemen hepsi, aslında on binlerce hadisi çürütmek, onların yer aldığı rivayet kaynaklarına olan itimadı sarsmak, tefsir ve akaid kitaplarına olan güveni yok etmek, kendi bid’atlarının önünü iyice açmak ve ümmetin sahih imanını sarsmaktan başka bir niyet ve amele sahip değillerdir. Buhari, Müslim ve diğer hadis mecmualarında aslı olmayan

ve işe yaramayan hatta aykırı ve zararlı rivayetler varsa, onlar ümmeti yanlış bir inanışa sahip kılıyorsa, mü'minler onların nesine güvenecek? Tefsirlerde ve akaidlerde mü'minlere yanlış iman kazandıran binlerce hatta on binlerce Haber-i vâhid varsa onlara kim nasıl güvenecek?

Hulagucu ve diğer çağdaş Hulagucuların yaka yaka yok edemedikleri İslamî eserleri onların yolundakiler ve vazifelerini üstlenenler, alim kılığına bürünerek ve büründürülerek usta bir şekilde mü'minlerin gözünde, gönlünde ve dünyasında yok etmenin formülünü gördünüz mü nasıl buldular?!.. bütün benliğinizle inanabilirsiniz ki bunlar, Hulagucuların beceremediğini ve yapamadığını yaptılar ve yapmaya da devam etmektedirler.

Abduh, Mason Reşid Rıza, Merağı ve çömezlerinden Şeltut, bir de onların izinden giden, "Haber-i vâhid akidede delil olmaz", dolayısı ile, "İsa (a.s) ın ahir zamanda ineceğine", "sihrin hakikatinin sabit olduğuna", "yıldızların şeytanları kovaladığına" ve benzeri Ehli Sünnetin kabul ettiği meselelere dair olan hadisler yanlış ve asılsızdırlar, diyenler bir tarafta… Allah (c.c), Rasülü (s.a.v), Ashab (r.a), günümüze kadar gelen İslam alimleri ve mü'minler diğer tarafta…

Ehli Sünnet alimleri ittifakla, "sihrin hakikati vardır, sabittir", derken ayetleri ve hadisleri akıllarının kurbanı eden sapık mutezile, yoktur diyor. Bu hususdaki ayetleri Ehli Sünnet alimleri anlayamıyor ama mutezile anlıyor(!). Günümüzün turfanda müçtehid ve müceddidleri (!) ise mutezileyi haklı, Ehli Sünneti haksız buluyor ve bu vatandaşlar, "çok değerli", "hocalar hocası", eşi bulunmaz hind kumaşı kimseler oluyorlar. Adeta totemleştirilen bu kimselere birazcık karşı çıkmak ve dik durmak, utana utana, sıkıla sıkıla Ehli Sünnetten yana olmak zilleti bile çok görülecek ayıp ve bağnazca bir tavır olarak, affedilmez bir taassub şeklinde kabul edilecek. Serçeler aslanlara kükreyecek, karıncalar fillere harb ilan edecek, yel değirmenine karton kılıç ve miğferiyle saldıran Donkişot'u gölgede bırakacak gülünçlükle, Kevserîler de kim oluyor? denilecek ve kimse kalkıp da, "Dünyanın tanıdığı bir dev'i senin gibi bir cüce tanımazsa ne olur, seni kim tanıyor, adam olabilmek için illa da müsteşrik yahut onun çömezi ve uşağı veya kendini küfür otoritelerine satmış birileri mi olmak gerekir?", diyemeyecek! Siz, kulağının üzerine yatıp uyuyan, ara sıra gözünü mahmur bir şekilde açtığında esneyip ensesini kaşıyan, Ehli Sünnete bağlı olmayı kimselere bırakmayan, nazik, kibar ve çelebi mü'minler ve alimler !.. uyumaya ve kaşınmaya devam edin. Ay bacayı aştıktan, Basra harab olduktan ve iş işten geçtikten sonra, erişilmez akıl, ilim ve firasetleriyle zamanlarında, ittihat ve terakkiyi haklı bulup sonuna kadar destekleyen ve ona yardım eden ve nihayet her şey tükendikten, saray vîrane olup üzerinde baykuşlar tüneyip ötmeye başladıktan sonra, artık tevbe eden alimler gibi tevbe etseniz neye yarar?!..

وَصَلَّى اللّٰه عَلَى سيدنامحمد وَ عَلَى اٰلِه وصحبه كلما ذكره الذاكِرون وغفل عن ذكره الغافلون وَ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِين

---

[1] Zehebi menakıbı Ebi Hanife sh: 21

[2] İbn'u Hacer el-Askalânî, Şerh'un-Nuhbe sh:217 (Aliyyü'l-Kârî şerhi ile birlikte)

[3] Beykuniye şerhi, Zürkani; el-Echuri Haşiyesi hâmişi, sh:18 ve el-Ğumarinin Akidet-ü ehli İslam (52/53) isimli eserlerinden seçerek.

[4] Haşiyet'ül-Bennanî 2.cilt 88/89

[5] İmamul Harameyn,Gazali,Amidi, Râzi ve İbn-u Hacib, bir rivayetteAhmed ve diğerleri
[6] Buhari, Sahihinin el-itisam bölümünde bir takım ahad haberleri, ahad haberlerin huccet olduğuna delil getirmiş, Allame Sindi de Buhari haşiyesinde, ahad haberin hüccet oluşuna ahad haberi delil olarak ileri sürmek devir olmaz mı? işkaline, Buhari her mevzuda bir iki hadis getirirken burada çok rivayet getirdi , bunların tamamı ortak olarak manevi tevatur bildirir, dolayısıyla devir olmaz, mealinde bir cevab verdı. Oysa, bunları mevzunun başında getirdiği kati deliller olan ayetlere tefsir sadedinde getirdi,(ileride de geleceği üzere bunda ittifakla mahzur yoktur).deseydi Allah'u alem daha güzel olurdu.
[7] İmam Zahid-i Kevseri bu sözü Şeltuta cevap sadedinde söylemiştir.
[8] Üçüncü mesele bu ikinci meselenin tamamlayıcısı olmakla,alimlerin bu hususstaki sözleri ve delilleri orada zikredilecek.
[9] Nazrat-un Abireh:112

[10] N.Abireh:114
[11] İbnu Hümam el-Müsayere (11/12) İbn-u Ebi Şerif Şerhi

[12] Şerh-i Ubbi :1/103 ve 6/188 den naklen Ğumari Akide-i Ehli İslam Hamişi:53

[13] Şerh-ü Mekasıd:5/63 den naklen Leknevi,Zafer-ul Emâni
[14] En-Nibras : 24

[15] En-Nibras: 449-450
[16] en-Nibras (sh:598)

[17] Ama bu sıfat kati delillerle subut bulduktan sonra ,o zayıf hadis teyid ve takviye veya izah sadedinde muteber olur.Ahkam mevzuundaki zayıf hadisler de böyledir.Onların delil olamayacakları mustakil olaraktır. Yoksa, kuvvetlendirici olarak değil.Bu hususta Hafız Muhaddis Abdullah b. Sıddık el.Ğumarinin ve kardeşinin nefis tahkikleri vardır.Abdullah b.Sıddık el-Ğumari şöyle diyor:" ***zayıf hadisler ile ahkamda amel edilmez*** " şeklindeki ulemanın sözlerinin yeri,bir hükmü isbat etmekte sadece zayıf hadis bulunduğu ,onu teyid eden başka bir delil bulunmadığı yerdedir.Ancak onun manasını başka delil teyid ederse tartışmasız onun ile amel edilir.O zaman senedi zayıf da olsa manası sahih bir hadis olur (El-İstiksa: sh35)